

жіноцтво в Америці. //Вісти. – 1921. – 8 березня. **13.** *Мазаев А. И.* Праздник как социально-художественное явление. Опыт историко-теоретического исследования/ А. И. Мазаев.– М.: «Наука», 1978. – 392 с. **14.** Массовые театрализованные представления и праздники. – М.: Всероссийское театральное общество, 1963. – 107 с.; Массовые праздники и зрелища. Сборник.[сост. Б. Н. Глан] – М.: «Искусство», 1961. – 328 с. **15.** Место массового праздника в духовной жизни социалистического общества. Сборник научных трудов. Том 61. – Л.: труды ЛГИК имени Н. К. Крупской, 1981. – 166 с. **16.** *Смидович С.* Работница и крестьянка в октябрьской революции. – М.: Госиздат, 1927. – 150 с. **17.** Советский энциклопедический словарь/Гл. ред. А. М. Прохоров. – 4-е изд. – М.: Сов. энциклопедия, 1986. – 1600 с. **18.** «1917 г. – (25/X) 7/XI – 1921г. Календарь Великой Российской Революции (все даты по новому стилю)»//Коммунист.–30 октября 1921. **19.** Хронологічне зібрання законів, указів президії Верховної

Ради, постанов і розпоряджень уряду Української РСР. Т. I. 1917–1941. – К.: Держполітвидав УРСР, 1963. – 771 с. **20.** Центральний державний архів Громадських об'єднань. ф. 1, оп. 20, спр. 137 арк. 248. **21.** Центральний державний історичний архів м. Київ. ф. 274, оп. 1, спр. 3275, Ч. 1, арк. 17. **22.** *Шаповалов С. Н.* Советские революционные праздники в 1918 – 1920-е гг.// Теория и практика общественного развития. Электронное периодическое издание. 2010. № 1. - Режим доступа до журн.: <http://www.teoria-practica.ruindex.php2010-1204-2010-03-30-04-36-45421-shapovalov>; **23.** Н.Гоголя Культура масових свят та українське суспільство в 1930-х роках// Краєзнавство. 2010. № 3. – С.183–189. **24.** *Юкина И. И.* Александра Коллонтай и русский феминизм /Александра Коллонтай: теория женской эмансипации в контексте российской гендерной политики: (материалы междунар. науч. конф.) [Электронный ресурс] // Тверский центр гендерных исследований.– Тверь, 2003.– Режим доступа: www.tvergenderstudies.ru.

Тетяна Воропаєва

Видатні жінки в українській історії: суб'єктний вимір

Статтю присвячено аналізу діяльності видатних жінок в українській історії з позиції суб'єктного підходу.

The article is devoted to the analysis of activity of outstanding women in the Ukrainian history from the standpoint of subject-approach.

Проблема ролі особистості в історії розроблялась у працях К. Абульханової-Славської, Б. Ананьева, Л. Баткіна, І. Белявського, М. Блока, Л. Васильєва, В. Вундта, А. Гуревича, В. Гусєва, В. Дільтея, Е. Дюркгейма, Е. Ільєнкова, В. Ковальова, І. Кона, Г. Костюка, О. Лосєва, Є. Маланюка, І. Мейерсона, Ф. Ніцше, Д. Панченка, А. Петровського, Б. Поршнева, Е. Соловійова, В. Рибаченка, В. Роменця, С. Рубінштейна, Т. Титаренко, А. Тойнбі, Л. Фєвра, Е. Фромма, В. Шкуратова, К. Юнга, К. Ясперса та ін. Відомо, що особистість з'являється «в результаті набуття індивідом свідомої здатності до самоформування, до обґрунтування із себе, собою духовного вибору, соціальної поведінки, життєвого шляху. Тоді індивід стає трагічно відповідальним не тільки за наближення чи віддалення від вищого, але й за вибір того, що ж він, індивід, вважає вищим. Відповідає за свої особисті цінності, відповідає не тільки за себе, але й перед собою» [1]. Існують три рівні активності людини – органічна, індивідна та особистісна [2]; вищі форми активності особистості пов'язані з альтруїзмом, патріотизмом і громадянськістю [3]. Завдяки розвиненій суб'єктності особистість «виходить за межі заданих умов, обставин і адаптивних функцій, проявляючи ініціативу і творчість, мобі-

лізуєчи внутрішні резерви для перспективного й прогресивного перетворення суспільства» [4]. Розгляд особистості як суб'єкта власної життєдіяльності, який організує і структурує своє життя, дозволяє поєднати індивідуально-біографічний та соціально-типологічний підходи при вивченні ролі особистості в історії [5].

Історичною особистістю називають видатного державного, національного, політичного, громадського, культурно-мистецького, наукового, релігійного діяча, що справив великий вплив на перебіг суспільно-політичних, соціально-економічних, культурно-історичних подій, які визначили на багато років уперед шляхи розвитку держави, нації, країни, суспільства (або й усього людства). Своєю масштабною перетворюючою соціокультурною діяльністю історична особистість здійснює суттєві перспективні зміни в житті соціуму, залишаючи надзвичайний духовний вплив на нащадків та незгладимий слід в матеріальній і духовній культурі, а також в пам'яті майбутніх поколінь. Але досягти рангу історичної особистості індивід зможе лише в тому випадку, коли описані зміни будуть стосуватися достатньо широкого кола людей, отримуючи оцінку не лише сучасників, але й нащадків.

Історія показує, що найбільші відкриття, найвеличніші духовні творіння часто виникають у перехідні епохи; що винаходи, інновації і відкриття історичних особистостей визнавались суспільством переважно після їхньої смерті; що видатні люди найчастіше гинули в досить молодому віці; що хитрість, підлість, підступність і брутальність використовувались проти видатних осіб у всі історичні епохи. Проте, незважаючи ні на що, особистісні якості видатних діячів, їхні розум і воля, духовність і світогляд, симпатії та антипатії справляли неабиякий вплив на перебіг подій, історичний процес і концентровано відтворювали специфічний колорит своєї історичної епохи.

Одними з перших історичних особистостей в українській історії були антські ватажки: Бож, Хільбудій (Кий), Мезамир, Всегорд, Анангаст, Келагаст, Сварун, Доброезда, його син Леонтій та інші. Історичні джерела зафіксували імена багатьох відомих осіб, що позитивно вплинули на цивілізаційний поступ України, – південно-руських князів і полководців, церковних діячів і митрополитів, книжників і мислителів, козаків і братчиків, гетьманів і ватажків народних виступів, представників шляхти і меценатів, письменників і поетів, вчених і митців, громадських і державних діячів, які любили свою Батьківщину і свій народ, прагнули бачити його незалежним та щасливим. Вони мали суттєвий вплив на перебіг української історії (хоча далеко не всім їм вдалося втілити свої задуми у життя), саме від характеру їхньої особистісної активності залежали спрямованість спільних дій народних мас, сила й дієвість колективної самосвідомості народу на різних історичних етапах. Відомо, що особистісні якості видатних українських діячів, починаючи з 1654 р., різними способами пригнічувались і нівелювались, національних лідерів українського народу висилали за кордон, арештовували, труїли і вбивали (подібне відбувалось і у інших пригноблених народів, які тривалий час не мали власної державності). Отже, не тільки чоловіки, але й жінки відігравали важливу роль в історії України, вони надзвичайно багато зробили для цивілізаційного поступу України як у суспільно-політичній сфері, так і в культурно-мистецькій, науково-освітній та соціально-економічній сферах суспільного життя.

Наукове вивчення ролі особистості в українській історії передбачає окреслення основних критеріїв для виокремлення сутності, значення і специфіки діяльності видатних історичних осіб. Масштабна перетворююча діяльність історичної особистості, що здійснює великий вплив на пе-

ребіг подій та суттєві перспективні зміни в житті держави, нації і суспільства, які приводять до кардинальної реорганізації буття (як реального, так і ідеального), може оцінюватися за такими основними критеріями: 1) особистий вибір у важливій (суспільно значущій, колізійній, конфліктній тощо) ситуації як здійснення вільного й відповідального волевиявлення; 2) вклад (поняття, близьке до відомого виразу «вкласти душу») в інших людей, тобто ідеальна представленість («інобуття») особистості в інших людях (продовження себе в дітях, онуках, учнях, наступниках, спадкоємцях, вихованцях, прихильниках, продовжувачах справи, шанувальниках творчості тощо), особистісний вплив на представників інших поколінь, наповнення новим змістом і новими цінностями знань і почуттів інших людей, залучення їх до діяльності, необхідної для поступу держави, нації й суспільства; 3) вихід «за межі» ситуативних вимог, рольових приписів, наявних стандартних завдань і норм (подолання буденності, стереотипності, уніфікованості, гедонізму, власних пристрастей, пристосовництва тощо); авторство як прорив із безіменності та анонімності середньовічного світу «мовчазної більшості»; докорінна ломка застарілих форм діяльності, які заважають прогресивному розвитку суспільства; творчість; інноваційна, наднормативна, надситуативна, неадаптивна активність; прокладання нових шляхів у політиці, науці, мистецтві, освіті тощо; 4) особисті вчинки та діяння (як спосіб особистісного існування, самоактуалізації та подолання обставин, як кардинальні зміни наявного буття, як прояв свідомої соціальної творчості, суб'єктної життєвої позиції, моральності, духовності, альтруїзму, патріотизму, громадянськості тощо), які дають адекватну відповідь на «виклики часу»; 5) суспільні (ідейні, духовно-світоглядні, моральні, культурно-цивілізаційні, релігійні, мистецькі тощо) несення; особистий внесок в громадську справу, в розвиток науки, культури, техніки; 6) подвижництво і героїзм; 7) особиста самопожертва, зумовлена вищими суспільними та духовними цінностями.

Перераховані критерії репрезентовані в діяльності багатьох історичних постатей, як чоловіків, так і жінок. Проте жінці було набагато складніше стати видатною історичною особою через суспільно-політичні, культурно-історичні, економічні, соціально-психологічні та інші причини. І тому надзвичайно важливою ознакою видатних жінок є їхня суб'єктність.

Суб'єктність – це інтегральне особистісне утворення, яке проявляється через сутнісні

властивості (або базові характеристики), що об'єднані в цілісну структуру. Такими базовими характеристиками суб'єктності є: активність, автономність, соціально-психологічна адаптованість, внутрішня самодетермінація, рефлексивність, внутрішній локус контролю, усвідомленість поведінки, самостійність, ініціативність, свобода, відповідальність, креативність, самоцінність, визначена життєва позиція, розуміння і прийняття Іншого, здатність до інтеграції, домінантність, нонконформізм, вміння приймати оптимальні рішення, здатність до самовизначення, саморозвитку, самоорганізації та самовдосконалення. Базові суб'єктні характеристики людини тісно пов'язані з її особистісним потенціалом і могли проявлятися у будь-яку історичну добу.

Відомо, що у давньоруських літописах не дуже часто згадувались дружини, доньки та онуки князів, хоча серед них було немало видатних особистостей, вплив яких інколи поширювався далеко за межі Руської землі. Зокрема, княгиня Ольга, перша княгиня-християнка, провела першу в історії Руської держави податкову реформу, установила тверді норми збору данини («уроки» та «устави»), відновила мир і порядок на підвладних теренах, успішно займалася зовнішньою політикою. Анна Ярославна, донька Ярослава Мудрого була розумна і «старанна до книг», уже в ранній юності вона знала грецьку і латинську мови. Після одруження з Генріхом I Капетом вона стала королевою Франції, проявляючи у своїй державній діяльності мудрість, далекоглядність та політичні здібності. У ролі опікунки Анна підписувала разом зі своїм старшим сином, королем Філіппом I, різні державні акти. Один з останніх документів з її підписом датовано 1075 роком. У місті Санліссі (що розташоване біля Парижа), збереглася невелика каплиця, зведена в XI ст., біля дверей цієї каплиці є скульптура жінки у повний зріст з написом: «Анна руська, королева Франції, засновниця собору в 1060 р.» [6]. Отже, княгиня Ольга і королева Франції Анна успішно реалізували свою суб'єктність у політичній сфері.

Інші дві відомі жінки Єлизавета Ярославна і Євпраксія Всеволодівна також прагнули реалізувати себе в суспільно-політичній сфері, але їхні долі склалися по-різному. Єлизавета Ярославна (донька Ярослава Мудрого) побралася у 1044 р. з норвезьким принцом (який став у 1046 р. королем) Гаральдом Сміливим. Знаменитий ватажок варязьких дружин, хоробрий воїн і король Гаральд був надзвичайно вражений розумом та красою своєї дружини, і склав

сагу на її честь. Після смерті Гаральда Єлизавета стала дружиною (у 1067 р.) данського короля Свена Естрідсена. Євпраксію Всеволодівну (доньку київського князя Всеволода Ярославича і онуку Ярослава Мудрого) віддали заміж за маркграфа Північної Саксонії Генріха Високого в дуже юному віці. Перед одруженням Євпраксія навчалась у Кведлінбурзькому жіночому монастирі, де вона вивчила німецьку і латинську мови і прекрасно оволоділа «книжними премудростями». Через рік після одруження Євпраксія (маркграфиня Штаденська) стала вдовою. Пізніше в неї закохався імператор Генріх IV, і після одруження з ним розумна і красива 19-річна Євпраксія стала імператрицею Адельгейдою (королевою Священної Римської імперії). Проте Генріх IV був аморальною особою, він надзвичайно брутально ставився до своєї дружини. Над Євпраксією знущався не тільки її чоловік, але і придворні за його наказом. Син Генріха IV засуджував насильство батька над мачухою і часто захищав її (адже багатьом було відоме жорстоке й аморальне ставлення Генріха IV до власної матері, сестри і першої дружини). Проте Євпраксія Всеволодівна вирішила не терпіти знущання і насильство, а боротися з цим. Вона втекла від свого чоловіка і звернулася за допомогою до папи Урбана II. Євпраксія публічно звинуватила свого чоловіка Генріха IV на церковних соборах в Констанці та П'яченці. Мужня жінка знайшла в собі сили відкрито виступити проти наймогутнішого правителя Середньовічної Європи. Генріх IV був засуджений, а Євпраксія після розлучення повернулася через Угорщину до Києва (1106 р.), де постриглася в черниці [6; с. 7]. Таким чином, боротьба Євпраксії за свою людську гідність була одним з перших прикладів боротьби жінки-русики за свої права.

Інша Євпраксія, донька київського князя Мстислава, онучка Володимира Мономаха отримала гарну освіту і з молодих років прагнула лікувати людей. Її цікавили секрети народної медицини, дія цілющих рослин, властивості різних лікарських засобів. Серед її наставників був лікар-візантієць, який передав їй основи медичних знань того часу, це вплинуло на те, що Євпраксія стала першою жінкою-лікарем в історії України. Коли Євпраксії було шістнадцять, її видали заміж за одного з близьких родичів візантійського імператора Іоанна Комніна. При вінчанні в Константинополі Євпраксія отримала грецьке ім'я Зоя і високий титул севастократи. 1129 р. вона народила доньку, але через короткий час стала вдовою. Після цього Євпрак-

сія-Зоя переїхала до Константинополя і почала займатися практичною медициною. У 1130-ті роках Євпраксія-Зоя стала першою не лише на теренах Руської землі, але й у всій Європі жінкою, яка написала п'ятитомний медичний трактат «Алімма» («Мазі»), який дійшов до наших днів. В цьому трактаті, написаному грецькою мовою, йдеться про фізіологію людини, різні захворювання, методи їх діагностики і лікування, про загальну гігієну та принципи здорового способу життя [7]. Доволі значна частина порад, які пропонувала Євпраксія-Зоя, відповідають сучасним науковим поглядам. Сьогодні цей рукопис зберігається у Флоренції, серед раритетів бібліотеки Лоренцо Медичі. Отже, Євпраксія-Зоя змогла реалізувати свою суб'єктність в улюбленій професійній сфері.

Сестра Володимира Мономаха Ганна Всеволодівна (Янка) мала розвинутий інтелект і гарний характер. Її батько, князь Всеволод Ярославич, навчив дочку грамоти й прищепив їй любов до знань. Вже у віці десяти років він доручав їй переписувати рукописи та документи. Янка не тільки швидко засвоювала прочитане, але й прагнула навчати інших. Коли їй виповнилося вісім років, вона була заручена зі спадкоємцем візантійського престолу Костянтином. Проте тронем завладів не Костянтин, а Михайло. І Костянтин з його братом було пострижено в ченці й ув'язнено в монастир. За середньовічним звичаєм Янка (незважаючи на умовляння батька), вирішила розділити долю Костянтина і стати черницею. Батько побудував для доньки нову обитель, яку згодом почали називати «Янчин монастир». Князівна створила у своєму монастирі першу на теренах Русі школу для дівчат. Тут могли навчатися дівчата різних станів, аби тільки вони були «охочі до наук». У школі вивчали грамоту, рахування, а також деякі ремесла (прядіння, ткацтво, пошиття одягу та художнє вишивання). Школа в «Янчиному монастирі» існувала упродовж кількох десятиліть. Ганна Всеволодівна мала не тільки гострий розум, але й дипломатичні здібності, батько доручав їй справи державного значення. Зокрема, 1088 р. вона поїхала до Константинополя для того, щоб знайти гідного спадкоємця нещодавно померлому київському митрополитові. Після смерті Ганни Всеволодівни монастир став усипальницею усіх нащадків Всеволода Ярославича [6; с. 7]. Отже, Ганна Всеволодівна змогла реалізувати свою суб'єктність не тільки в освітньо-виховній та морально-етичній сферах, але й на ниві міжнародної дипломатії.

Полонянка Роксолана (Анастасія Лісовська,

донька священика Гаврила Лісовського з Рогатина) у 1530 р. стала дружиною одного із наймогутніших правителів Османської імперії султана Сулеймана I (Пишного), який дуже кохав її і присвячував їй ніжні вірші. Сулейман I був добре освіченим, розумівся на літературі, філософії, окрім східних мов знав ще й слов'янські. За свій гострий язик і «сріблястий сміх» Роксолана отримала наймення Хуррем («Весела»), її також називали Русса. Сулейман I надав Роксолані статусу баш-кадуні (головної дружини) і називав її Хасекі («Мила серцю»). Вона народила чотирьох синів і доньку. Історики стверджують, що не лише краса та весела вдача бранки, але і її швидкий розум, здатність миттєво розумітися в хитросплетеннях інтриг і вдалі поради з питань зовнішньої політики дозволили Роксолані швидко піднятися до становища першої дружини та сподвижниці султана. Ніколи ще жінка при східному дворі не відігравала такої важливої ролі. Під впливом Роксолани султан розпустив гарем, переженив колишніх дружин із придворними та офіцерами своєї армії, а сам залишився з єдиною та коханою. Це так вразило сучасників, що вони почали приписувати Роксолані чаклунські здібності. Роксолана справді була надзвичайно розумною і хитрою, вона знала кілька мов (зокрема, перську і арабську), добре розбиралася в мистецтві та державних справах. Вона приймала іноземних послів, відповідала на листи іноземних правителів, вельмож та відомих митців. За її ініціативою в Стамбулі було побудовано кілька мечетей, баня і медресе. Життя Роксолани (матері султана Селіма II), що увійшла не лише в українську, але й у світову історію, виявилось недовгим, вона померла в 1558 р. Але й у наші дні в Стамбулі можна побачити величну мармурову усипальницю, єдину в Туреччині гробницю, споруджену над тілом жінки [6; 7; 8]. Отже, Роксолана змогла реалізувати свою суб'єктність одночасно у кількох сферах життя.

Таким чином, ми бачимо, що за традицією (яка склалася ще в княжу добу української історії) жінки мали досить широкі права. За час відсутності чоловіка вони могли підписувати за нього будь-які документи. Якщо чоловік був державним діячем, дружина діяла в руслі його політики, а інколи й незалежно. Траплялося, що після смерті чоловіка, котрий обіймав державну посаду, дружина успадковувала не лише його майно, але й посаду. В козацьку добу широко відомими були Ганна Борзобагата-Красенська та княгиня Софія Ружинська з Карабчева.

Зокрема, Ганна Борзобагата-Красенська,

як жінка надзвичайно рішуча і владна, зуміла підкорити не лише свого чоловіка, але й тестя (Луцького єпископа). Вона самостійно розпоряджалася майном і скарбницею Луцького єпископства, вела світське судочинство і часто робила «наїзди» на незговірливих сусідів. Коли розлючений Стефан Баторій підняв проти Ганни збройне ополчення чисельністю в кілька тисяч шабель, то це її зовсім не збентежило. Вона зібрала потужний загін з гайдуків та артилерії і завдала нищівної поразки нападникам. При цьому вона надягла «панцир», взяла меч і особисто брала участь у всіх боях.

Княгиня Софія Ружинська, скривджена князями Корецькими, в 1608 р. також збрала ціле військо (майже шість тисяч осіб піхоти й кінноти) і під звуки маршу, зі штандартами, оточила, взяла штурмом і спалила вщент замок Корецьких у місті Черемошне.

Олена Завистна після оточення польськими військами укріпленого містечка Буш на Поділлі (1654 р.) з'ясувала, що сили нерівні, що в місті відбулася зрада і падіння фортеці неминуче. Вона власноручно вбила чоловіка-зрадника, потім підпалила пороховий льох і підірвала себе разом із дітьми та невеликою кількістю захисників містечка, які ще залишалися живими. Разом із ними загинули майже чотири тисячі поляків, які саме у цей момент увірвалися в місто.

Отже, українські жінки проявляли свою суб'єктність у багатьох сферах життя. Вони вміли боротися за свої права і обстоювати власну свободу. І це відобразилось навіть у мові. Зокрема, українські слова «дружина», «одружуватися» означають, що жінка є подругою, рівнею своєму чоловікові, а не його рабинею. Українські жінки щиро вболівали за свою країну і боролися за її свободу й незалежність, за її цивілізаційний поступ, віддаючи для цього свої зусилля, знання, почуття, енергію, а іноді й життя. Своєю багатогранною діяльністю вони вплинули не тільки на розвиток освіти, науки, культури й мистецтва, але й на розвиток соціально-економічної та політико-правової сфер суспільства. Кожна з видатних українських жінок є яскравою зіркою в історії України [6; 7; 8]:

- ◆ Христина Алчевська – українська письменниця, перекладачка, педагог, організаторка народної освіти для дорослих;
- ◆ Олена Апанович – науковець, видатний український історик;
- ◆ Бланка Баранова – організаторка українського жіноцтва й голова української секції Ліги Миру і Свободи, відома журналістка;
- ◆ Ганна Барвінок (Олександра Куліш) – видатна

українська письменниця, яка запропонувала для обговорення жіночу тему;

- ◆ Ольга Басараб – розвідниця, громадсько-політична діячка в Галичині, національна героїня;
- ◆ Марія Башкирцева – відома художниця, поетеса;
- ◆ Клавдія Бельтюкова – відомий науковець, мікробіолог;
- ◆ Катерина Білокур – видатна художниця;
- ◆ Ірина Вільде – відома українська письменниця;
- ◆ Марко Вовчок – видатна українська письменниця;
- ◆ Катерина Галицька – видатна громадська діячка, педагог, письменниця, народна учителька в Галичині, керівник жіночої громади в Чернівцях, Львові, заступниця голови Світового союзу українок;
- ◆ Анастасія Гольшанська-Заславська – меценат, громадська діячка, що долучилась до створення Пересопницького Євангелія;
- ◆ Алла Горська – мисткиня, відома громадська діячка;
- ◆ Грицько Григоренко (Олександра Судовщикова-Косач) – письменниця, громадська діячка;
- ◆ Катря Гриневичева – письменниця, громадська діячка, організаторка жіночого руху на Галичині; журналістка, голова Центрального об'єднання українського жіноцтва Галичини і Волині Союзу українок;
- ◆ Катерина Грушевська – науковець, історик, український культуролог, фольклорист, етнолог;
- ◆ Марія Грушевська – перекладачка, педагог, громадська діячка; входила до складу Української Центральної Ради, президії Української національної жіночої ради;
- ◆ Ольга Грушевська – український історик, літературознавець, просвітителька;
- ◆ Єлизавета Гулевичівна (Галшка) – меценат, фундаторка Києво-Могилянської академії;
- ◆ Дніпрова Чайка (Людмила Василевська-Березина) – письменниця, просвітителька, працювала в журналі «Наша доля»;
- ◆ Олена Доброграєва – очолювала перший український жіночий гурток на Вищих жіночих курсах у Києві, українська громадська діячка;
- ◆ Людмила Драгоманова – просвітителька, громадський діяч;
- ◆ Олександра Єфименко – історик, етнограф, перша жінка в Російській імперії, яка отримала ступінь доктора російської історії;
- ◆ Галина Журба (Галина Домбровська) – українська письменниця, просвітителька;
- ◆ Оксана Забужко – науковець, письменниця, громадська діячка;
- ◆ Марія Загірня (Марія Грінченко) – перекладачка, просвітителька;
- ◆ Ніна Заглада – науковець, український етнограф;
- ◆ Олена Залізняк-Охримович – педагог, гро-

мадсько-політична діячка, очолювала «Український жіночий союз», голова Світової Федерації українських жіночих організацій;

◆ Марія Заньковецька – видатна українська актриса, одна з засновниць українського національного театру, просвітителька;

◆ Марія Зерова – відомий український науковець, професор;

◆ Ілона Зріні – хранителька мукачівського замку «Паланок», єдина жінка, нагороджена спеціальною султанською грамотою – атнаме;

◆ Олена Казимирчак-Полонська – відомий науковець, астроном;

◆ Олена Кирилівська – українська письменниця, громадсько-політична діячка, видавець, організаторка сільського жіноцтва в Галичині;

◆ Раїса Кириченко – видатна українська співачка;

◆ Ганна Кисіль – голова Міжнародної Громадської Організації «Четверта хвиля»;

◆ Ольга Кобилянська – видатна українська письменниця і громадська діячка; одна з ініціаторок створення Товариства руських жінок на Буковині;

◆ Наталія Кобринська – українська письменниця і громадська діячка, засновниця жіночого руху в Галичині;

◆ Лідія Кордюм-Островська – відомий кінорежисер;

◆ Ліна Костенко – видатна українська поетеса і письменниця, громадський діяч;

◆ Неоніла Крюкова – українська народна артистка розмовного жанру, Герой України;

◆ Августи Кохановська – художниця, громадський діяч;

◆ Михайлина Коцюбинська – письменниця, науковець, громадська діячка;

◆ Уляна Кравченко (Юлія Шнайдер) – українська письменниця, поетеса, учасниця жіночого руху в Галичині;

◆ Соломія Крушельницька – видатна українська співачка та просвітителька;

◆ Ганна Кузьміна-Караваєва – поетеса, релігійна і громадська діячка;

◆ Олена Левчанівська – педагог і політик, перша і єдина жінка, яка представляла інтереси волинян у найвищому органі державного управління в міжвоєнний період;

◆ Пелагея Литвинова-Бартош – етнограф, письменниця, громадська діячка;

◆ Марія Магдалена Мазепина – просвітниця, мати гетьмана Івана Мазепи;

◆ Ірина Маланюк – всесвітньовідома українська оперна і камерна співачка;

◆ Ніна Матвієнко – видатна українська співачка;

◆ Оксана Мешко – українська громадська діячка, діячка українського національно-визвольного ру-

ху 1960–1980 рр., член Української Гельсінської групи;

◆ Зінаїда Мирна – видатна культурно-освітня і громадська діячка, голова Союзу українського жіноцтва;

◆ Валерія О'Коннор-Вілінська – письменниця, голова Української секції Жіночої Ліги миру і свободи;

◆ Наталя Осадча-Яната – відомий науковець, ботанік;

◆ Соломія Павличко – письменниця, публіцистка, авторка праць з історії фемінізму;

◆ Атена Пашко – відома поетеса, громадський діяч;

◆ Оксана Петрусенко – видатна українська співачка та громадський діяч;

◆ Оксана Пахльовська – відомий науковець, письменниця, публіцист, громадська діячка;

◆ Наталія Полонська-Василенко – український історик; одна з перших жінок-професорів Київського університету, одна з найперших жінок-докторів історичних наук УРСР;

◆ Марія Приймаченко – видатна українська художниця;

◆ Антоніна Прихотько – відомий науковець, фізик;

◆ Надія Пучковська – відомий науковець, професор-офтальмолог;

◆ Олена Пчілка (Ольга Драгоманова) – українська поетеса, авторка прозових та драматичних творів, перекладач, науковець, фольклорист, етнограф, публіцист, журналістка, видавець, педагог і активна громадська діячка;

◆ Дарія Ребет – українська політична і громадська діячка, публіцист; активістка жіночого руху в еміграції;

◆ Мілена Рудницька – педагог, журналістка, відома західноукраїнська суспільно-політична діячка, ідеолог та провідниця українського жіночого руху;

◆ Софія Русова – українська громадсько-освітня діячка, педагог, журналістка, одна з організаторів українського жіночого руху, яка прагнула об'єднати зусилля жіноцтва Східної та Західної України, входила до складу Української Центральної Ради;

◆ Надія Світлична – журналістка, громадська діячка, репресована, удостоєна Шевченківської премії «за активну публіцистичну діяльність»;

◆ Ірина Сенік – Герой України, поетеса, найдовгостроковіший політв'язень-жінка, одна з 100 Героїнь світу, громадський діяч, Заслужений майстер народної творчості;

◆ Олена Січинська – громадська діячка; відіграла значну роль в українському жіночому русі;

◆ Людмила Смоляр – історик, дослідниця історії жіночого руху України;

◆ Людмила Старицька-Черняхівська – українська письменниця, літературний критик, драматург, перекладачка, громадська діячка; учасниця жіночого

руху в Україні, входила до складу Української Центральної Ради;

- ◆ Олена Степанів-Дашкевич – науковець, українська військова і громадська діячка, доктор філософії, педагог; співзасновниця товариства «Січові стрільці – 11», мати видатного історика Ярослава Дашкевича;
- ◆ Оксана Стешенко (1875 – 1942) – просвітителька, громадська діячка, письменниця;
- ◆ Надія Суровцова – одна з визначних постатей в міжнародному пацифістському русі – Інтернаціональній Лізі миру і свободи; історик, літературознавець, журналістка, громадська діячка;
- ◆ Олена Теліга – видатна українська поетеса, громадська діячка, яка присвятила своє життя боротьбі за незалежну Україну;
- ◆ Наталя Ужвій – видатна українська актриса, просвітителька, громадська діячка;
- ◆ Леся Українка – видатна українська поетеса, прозаїк, драматург, перекладачка, літературний критик і фольклористка;
- ◆ Олена Федак-Шепарович – діячка українського жіночого руху, журналістка, борець за жіночу рівноправність; заступниця голови Союзу українок, редакторка журналів «Жінка», «Громадянка», «Світ українки»;
- ◆ Варвара Ханенко – культурно-громадська та просвітницька діячка та благодійниця;
- ◆ Квітка Цісик – видатна співачка української діаспори;
- ◆ Наталя Чухим – науковець, пропагувала гендерні ідеї в Україні;
- ◆ Герміна Шухевич – українська громадська діячка, одна з організаторів українського жіночого руху та жіночої освіти у Галичині; засновниця «Клуба русинок» (Львів), співзасновниця Інституту Святої Ольги;
- ◆ Катерина Ющенко – видатний науковець, математик, кібернетик;
- ◆ Любов Яновська – письменниця, громадська діячка;
- ◆ Тетяна Яблонська – видатна українська художниця.

Таким чином, українські жінки були не тільки носіями української культури та духовних цінностей, берегинями національних звичаїв і традицій, вони виступали також як активні суб'єкти різних сфер суспільного життя. Україна повинна включитись до загальносвітової тенденції збільшення залучення жінок до економічного життя, політичного управління, підвищення їх соціально-культурної ролі в державі. Потрібно забезпечувати умови для рівноправної участі жінок у громадсько-політичній діяльності, сприяти усвідомленню жінками свого високого призначення в моральному оздоровленні суспільства і відродженні національної культури. Сьогодні потрібно стимулювати нашу сучасницю бути насаперед Жінкою, з усіма притаманними їй рисами. Кожна жінка має повірити у власні можливості, розвивати свій потенціал, реалізовувати свою суб'єктність у різноманітних сферах діяльності. Адже «нація потребує видатних жінок», – писав Хосе Ортега-і-Гасет.

1. Баткин Л. М. К спорам о логико-историческом определении индивидуальности / Л. М. Баткин // Одиссей. Человек в истории. – М., 1990. – С. 65 – 73. **2.** Воропаева Т. С. Некоторые теоретические вопросы исследования гражданской позиции личности / Т. С. Воропаева. – К.: КГУ, 1985. – С. 5 – 9. **3.** Воропаева Т. С. Социально-психологические аспекты формирования гражданской позиции личности / Т. С. Воропаева // Общее и особенное преобразование общественных отношений. Сб. научн. тр. – К.: КГУ, 1987. – С. 53 – 59. **4.** Воропаева Т. С. Психологические условия формирования гражданской позиции личности в раннем юношеском возрасте / Т. С. Воропаева // Проблемы возрастной психологии. Тез. докл. к VII съезду Общества психологов СССР. – М., 1989. – С. 117 – 118. **5.** Воропаева Т. С., Полубояринова О. І. Теоретико-методологічні основи становлення історичної психології / Т. С. Воропаева, О. І. Полубояринова // Особистість і народ: погляд історичної психології. – К., 1994. – С. 14 – 15. **6.** Генік І. 150 видатних жінок / І. Генік. – Івано-Франківськ: Лілея, 2003. – 340 с. **7.** Українки в історії / ред. В. Борисенко. – К.: Либідь, 2004. – 328 с. **8.** Шляхетні українки. – К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2004. – 208 с.